
UDK 886.2.081 Kaštelan, J.-1

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno 27.6.1994.

Branko Vuletić
Filozofski fakultet, Zagreb

DISTORZIJA U PJESNIŠTVU JURE KAŠTELANA

SAŽETAK

Distorzija je postupak govornog isticanja dijelova iskaza. Ističu se dijelovi koji su odvojeni od svoje logičke, sintaktičke cjeline. U Kaštelanovu pjesništvu distorzija se potvrđuje i kao jasni pjesnički postupak. Ona je svojim govornim ostvarenjem jednaka opkoraćenju, dakle postupku koji proizlazi iz zajedničkog djelovanja sintaktičkog i versifikacijskog ustroja. Distorziju kao pjesnički postupak potvrđuje i njezino često preklapanje s izrazitim pjesničkim postupcima, poput glasovnih podudaranja (aliteracije, asonance, pjesnički homofoni) ili plošnih podudaranja (zrcalne strukture).

Ključne riječi: Kaštelan, Jure; pjesništvo, stilistika, distorzija

I.

Distorzija je postupak razbijanja logičkih i sintaktičkih cjelina. Takav postupak dovodi do eliptičnih izraza koji mogu biti eliptične rečenice ili eliptični dijelovi rečenica. Distorzija znači govorno isticanje jednog elementa; ovaj se element formalno izdvaja iz cjeline, a stvarno se čvrsto vezuje za tu cjelinu jer je sadrži: opetuje u svojem govornom ostvarenju.

Distorzija se može ostvariti osamostaljivanjem atributa.

Novopečeni kruh miriše velik, rasječen¹.

*Mali brat sanja u bolesničkom
krevetu poslije operacije*

Tko mojom rukom piše kad je pala, nepomična?

Groznica 1

U navedenim primjerima distorzija donosi neku novu obavijest koja ujedno sažima opetuje prethodni kontekst. Dio u distorziji u pravilu je kraći od konteksta od kojega je odvojen. Po govornom ostvarenju distorzija je jednaka opkoračenju;² intonacija jasno označuje sintaktičku cjelinu, a stankama odvojen kraći dio te cjeline govorno se ističe. Razlika je između opkoračenja i distorzije u tome što u opkoračenju stanku određuje versifikacijska cjelina – stih, dok se stanka u distorziji određuje ustrojstvom rečenice. Međutim, kako su svi postupci u pjesmi istodobno i pjesnički postupci, i distorzija je u pjesmi uyjetovana pjesničkim, u prvom redu ritmičkim ustrojem. To je posebno jasno u vezanom stihu.

*ti ne znaš za slavu što srca izgara,
znaš samo za jesen i za crnu tugu
za jesen, za jesen, sumornu i dugu.*

*Predosjećaj jeseni na velegradskom
pločniku*

U posljednjem stihu moglo bi se reći da su atributi i imenica u inverziji; atributi se ovim postupkom ističu; međutim, atributi su i interpunkcijski izdvojeni: nema više inverzije, nego atributi tvore zasebnu eliptičnu cjelinu. U navedenom je primjeru distorzija nužna, jer bi svaki drukčiji red riječi razbio pravilan ritmički oblik stiha, a ne bi bilo ni vezivanja, poistovjećivanja drugog dijela posljednjih stihova (i za crnu tugu sumornu i dugu); ovi su polustihovi povezani jednakim brojem slogova (šest), homofonskom rimom (tugu/dugu) i jasnom asonancijom niskog, tamnog vokala *u*, koji svojim akustičkim/auditivnim svojstvima oblikuje glasovnu metaforu.³ Sve ovo omogućuje distorzija u posljednjem stihu; odnosno: distorzija je nužna, jer se tek tako ostvaruje sklad između stilističkog postupka distorzije i versifikacijskih postupaka: ritma, rime i asonance: jedni osmišljavaju druge.

(1) Sva isticanja u navedenim tekstovima su moja (BV)

(2) V. BV, Opkoračenje u pjesništvu Jure Kastelana. Umjetnost riječi, 37, 1993, 1, 45-58.

(3) V. BV, Glasovno ustrojstvo pjesništva Jure Kastelana. Asonance i aliteracije. Umjetnost riječi, 35, 1991, 3, 203-219.

2.

Apozicija je po svojoj funkciji sintaktički oblik distorzije: dodatna obavijest uvijek je govornim vrednotama (stankom, pojačanim intenzitetom i povišenim registrom) izdvojena iz konteksta, i time se ističe njezina važnost, velika obavijesna vrijednost, ali ujedno i njezina čvrsta vezanost za kontekst, jer izdvojena iz konteksta može čak postati nerazumljiva.

*Nanese rijeka, izbaci noć
na obalu, na ruke dana
jedinu ljubav, nju koju volim,
punu uboda, punu rana.*

Lanci na rukama

U navedenim stihovima distorzije su posve u skladu s ritmičkim ustrojem: jasnom, interpunkcijski označenom, dvočlanom razdiobom stihova. Dvije apozicije (*na ruke dana; nju koju volim*) povezuje jednak broj slogova (pet) i jednako mjesto u stihu. U četvrtom su stihu dva atributa u distorziji. Zanimljivo je uočiti preklapanje asonance i distorzije; asonanca vokala *u* povezuje tri posljednja stiha, a to znači da povezuje sve apozicije/distorzije i međusobno i s njihovim bližim kontekstom.

Apozicija se može ostvariti i kao zasebna, interpunkcijski označena, eliptična rečenica; takvi nas primjeri uvode u granično područje distorzije i eliptične rečenice, odnosno pokazuju da je djelovanje distorzije i eliptične rečenice jednako.

*Ja sam tvrđava sa jedinom zastavom srca.
Tvrđava koja se ne predaje.*

Tvrđava koja se ne predaje

Eliptično ustrojena rečenica dodatno objašnjava prethodnu cjelovitu rečenicu; ove se dvije rečenice međusobno odražavaju, poistovjećuju, sadrže jedna drugu.

3.

Eliptične su rečenice često oblik distorzije: jedna se rečenica jednostavno razbija u nekoliko manjih; jedna od njih zadržava glagol, a druge su eliptične.

*Bila je noć. I mjesec. I zvonik.
I ti uz mene – živa.*

Baš-Čelik

*Nasljedio sam crnu plovidbu nebesa,
sablju gusara, hajdučiju i šiju
koju zasjeda ne savija.
Ove noge zelenim sagom sna.
Ove ruke nevične za tjelesna milovanja.
Piratski greben iz zujezdana dna
pozna prkosna zapljuskivanja.*

Uspavanka

Distorzija pokazuje čvrsto govorno ustrojstvo. Distorzijom se stvaraju mjesta jake napetosti, govorno se ističu riječi odvojene od svoje logičke, sintaktičke cjeline. Ako je rečenica govorno bogata, ona se može razbiti u nekoliko manjih rečenica. Nešto što bi moglo biti jedna duža, govorno neutralna rečenica, ostvaruje se kao nekoliko kratkih, eliptičnih, emocijom nabijenih rečenica. Prividna jukstapozicija elemenata koji tvore zasebne rečenice zapravo je čvrsta subordinacija: iako formalno odvojeni u zasebne rečenice, ovi su elementi bitno povezani općim kontekstom, govornim ostvarenjem: svaki od njih sadrži, ponavlja sve ostale.

Osim jasno određenoga govornog ustrojstva, što je njihova opća značajka, i distorzije koje se ostvaruju kao niz eliptičnih rečenica u Kaštelanovu pjesništvu često pokazuju i čvrstu unutarnju materijalnu (glasovnu) povezanost: stilistički se postupak distorzije preklapa s pjesničkim postupkom unutarnje motivacije; zapravo se preklapaju dva postupka: glasovno i govorno povezivanje/odražavanje.

*Vratite me u gromade, u klisure, u spletove gorja.
U zakone vječnosti moje djevičanstvo.*

Jadikovka kamena

Adverbnna oznaka mjesta izdvojena u zasebnu bezglagolsku rečenicu zapravo je apozicija prethodne adverbne oznake mjesta, koju čini tročlano ponavljanje sinonima. Apozicija/distorzija (*U zakone vječnosti moje djevičanstvo*) daje novu dimenziju prvoj adverbnoj oznaci, ali je istodobno i sadrži, opetuje u svom (zamišljenom) govornom ostvarenju. A dva su različita svijeta i glasovno određena: prvi vezuje aliteracija glasa *r* (*vratite, gromade, klisure, gorja*), a drugi svijet određuje jaka homofonska veza, u kojoj se jedna riječ (*uječnosti*) u cijelosti anagramski odražava u drugoj riječi (*djevičanstvo*).

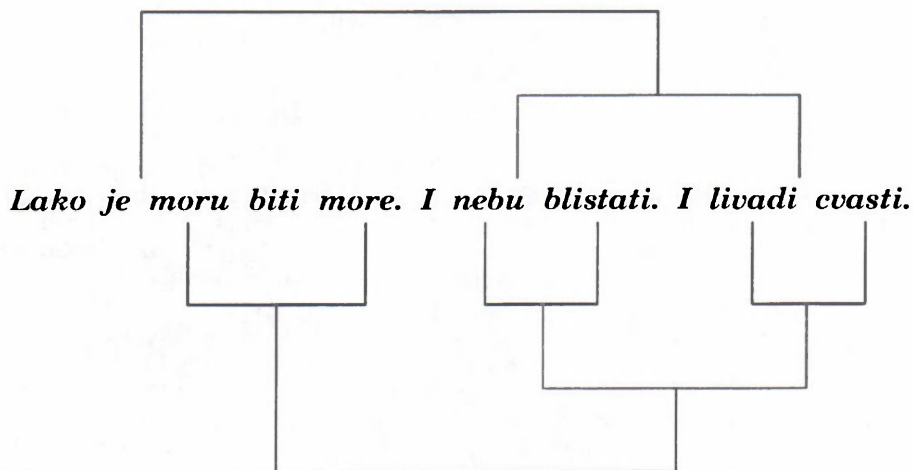
Evo još jednog primjera:

Lako je moru biti more. I nebu blistati. I livadi cvasti.

Konjic bez konjika 1

Distordirani dijelovi sadrže, sažimaju prvu rečenicu (*Lako je moru biti more.*); a jednadžbu identiteta iz osnovne rečenice (*more = more*) iskazuju glasovnim povezivanjem svojih predikata: *blistati* i *cvasti* pjesnički su homofoni međusobno povezani glasovima: *i, s, t, a*. A naslućuje se i glasovna veza između imenica i glagola distordiranih dijelova: *nebu* i *blistati* vezuje aliteracija razmjerno rijetkog glasa *b* (njegova je uobičajena učestalost tek 1,47-1,73%)⁴; veza *livadi - cvasti* pokazuje homofonski odnos: ove dvije riječi, uz alternaciju zvučnog i bezvučnog dentalnog okluziva (*d/t*), povezuju čak četiri glasa u jednakom redosljedu (*va-ti/vadi*). Tako se u ovom stihu ostvaruju višestruke glasovne i govorne veze. Grafički to možemo prikazati ovako (Iznad teksta bilježimo govorne, a ispod teksta glasovne veze):

(4) Dušanka Vuletić. Istraživanje govora. Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1991.

Čvrstu glasovnu povezanost u distorzijama nalazimo i u sljedećem primjeru:

Sve što nestaje postaje svjetlost
Ptica u otvorenim kružnicama
Plamičak u planini

Svetiljka od zemlje

Svaki je distordirani element u zasebnom stihu. Posljednji stih pokazuje i glasovnu vezu među svojim elementima: ***plamičak*** i ***planinu*** povezuju jednaki metrički oblici (amfibiasi) te, uz alternaciju nazalnih konsonanata, niz jednakih glasova na početku riječi (*pla-m/n-i*). Aliteracija glasa *p*, koja se otkriva u pjesničkim homofonima⁵ u posljednjem stihu, proteže se i na prethodne stihove (postaje, ptica, plamičak, planini).

Distorzija koja slijedi pokazuje složenije povezivanje svojih dijelova.

Mi smo noći i zore. Rodnice i grobnice (...)

Salut et fraternité

Suprotnosti u distorziji, u zasebnoj eliptičnoj rečenici (*Rodnice i grobnice.*), glasovno su i metrički povezane; prvi dio stiha također vezuje suprotnosti (*noći i zore*); ova dva para suprotnosti tvore zrcalnu strukturu⁶ u kojoj vanjski elementi (*noći/grobnice*), jednako kao i unutarnji elementi (*zore/rodnice*), povezuju sinonime.

Pogledajmo još jedan primjer.

- (5) V. BV. Pjesnički homofoni. Homofonske veze u pjesništvu Jure Kaštelana. Umjetnost riječi, 36, 1992, 2, 131-154.
- (6) V. BV. Odrazi. () plošnom/prostornom ustrojstvu pjesništva Jure Kaštelana. Umjetnost riječi, 35, 1991, 1, 7-21.

Čujem korake. Kas konja. Zveket kopita.

(...)

Čujem šapat. Čovjeka čujem. Njegovu bol.

Konjic bez konjika 3

U prvom stihu navedenog primjera nalazi se "obična" distorzija, a njezina je zanimljivost u tome što jasna aliteracija konsonanta *k* povezuje ishodišnu rečenicu s njezinim distordiranim dijelovima: dakle, smisaono, govorno odražavanje ishodišne rečenice u distordiranim dijelovima poduprto je i glasovnim odražavanjem. Drugi je stih zanimljiv jer pokazuje preobrazbe distorzije. U prve se dvije rečenice izmjenjuju predikat i objekt u neinverziji i inverziji i tako tvore zrealnu strukturu (jednaki predikati obgrljuju objekte). Objekt u inverziji s predikatom (*Čovjeka*) govorno se ističe; ovdje djeluju i glasovna podudaranja: aliteracija veoma rijetkog glasa (*č*) čvrsto vezuje objekt za njegov predikat; ovu vezu pojačava i glasovna skupina *je*, koja se nalazi u obje riječi, pa se tako može govoriti o pjesničkim homofonima. *Njegovu bol* zaključuje ovu zrealnu strukturu distorzijom; i tako izdvojeni objekt rezimira prethodnu zrealnu strukturu (*čujem šapat/čovjeka čujem*).

4.

Ponekad distorzija nije jednostavno razbijanje rečenice na više njih; eliptične se rečenice moraju drukčije oblikovati, ali ipak ostaje jasna veza među ovako oblikovanim rečenicama: eliptična rečenica jasni je dio leksički cjelovite rečenice.

To sam što sam. Imam dragu. Najdražu od sviju žena.

(...)

*Bit ću mornar. Straćara mi uz rub groblja
gdje prolaze lade. Ne dolazi k meni draga.*

Samo mrtvi. Koji galeb. I oblaci.

Što ću ja i moja gitara

U prvom stihu nalazi se uobičajeni oblik distorzije: apozicija (*Najdražu od svih žena*.) izdvojena je u zasebnu, eliptičnu rečenicu. Niz eliptičnih rečenica u posljednjem stihu vezuje se na prethodno iskazani glagol (*Ne dolazi*), ali u afirmativnom obliku.

I primjer koji slijedi pokazuje dvije vrste distorzije:

Ima cvjetova na nedostupu.

U visinama. Pod morem. Kome cvjetaju?

*Ima cvjetova. Svjetlosti ima. Ima zvukova
izvan sna i disanja.*

*Ljepoto sama za sebe,
jesam li i ja tajna tvoja. Kome govorim?*

*Ima jedan cvijet. A moje oči
neće ga vidjeti. Jedan cvijet.*

Nevidljiv cvijet

Prva distorzija izgleda kao jednostavno, interpunkcijsko razbijanje rečenice u nekoliko rečenica; ako umjesto točaka upišemo zareze, dobit ćemo jednu proširenu rečenicu s tri adverbne oznake mjesta; međutim, tada bi ove tri adverbne oznake bile međusobno ekvivalentne, a to ne bi odgovaralo smislu, jer su u navedenom primjeru *U visinama* i *Pod morem* jasno označeni kao apozicije (*nedostup = u visinama; nedostup = pod morem*). Druga distorzija nije oblikovana samo interpunkcijom, nego i rečeničnim ustrojem: završna je rečenica (*Jedan cvijet*) apozicija izdvojena u zasebnu rečenicu; a apozicija je u pravilu element koji se dodaje/umeće u rečenicu, element koji dodatno bitno razjašnjava neki drugi element rečenice. Završna je eliptična rečenica ponavljanje subjekta iz prve i apozicija objekta iz druge rečenice posljednje strofe. Ovaj se postupak može promatrati kao distorzija i kao eliptična rečenica; on zapravo pokazuje da se ova dva postupka mogu tek formalno razlikovati, ali da je njihova funkcija govornog sažimanja/isticanja jednaka.

5.

Distorzija se može poklopiti i s nekim versifikacijskim postupcima isticanja. U primjeru koji slijedi to je izdvajanje distorzije u zasebni kratki stih, koji je i dodatno istaknut uvučenim pisanjem.

*pod krilom šume,
sredinom ceste
kasat ću i ja*
mobiliziran.

Dinamit

Isto se događa i u sljedećem primjeru:

*Sažgat ću planine planine sve planine
zrak
mirise
boje
jer si ljubavi sve
i ne dam da te vide
Trepetljiva
nevidljiva
ti si ljubavi ovo tijelo koje nestaje*

Preobraženja ljubavi 2

Kako u pjesmi nema interpunkcija, versifikacijsko ustrojstvo pjesme bitno određuje jedinice misli. Već se u prvom stihu može govoriti o distorziji: *sve planine* ponavlja već rečeno: materijalno iskazana količina ponavljanjem imenice dobiva i dodatni logički opis/znak pridjevom *sve*. Nakon toga slijedi zanimljiva distorzija iskazana isključivo versifikacijskim postupkom: svaki je element izdvojen u zaseban stih (*zrak/mirise/boje*); tročlanom ponavljanju (*planine*) s umetnutim pridjevom u prvom stihu odgovara tročlano nizanje s versifikacijski označenom distorzijom: svaki je od elemenata niza osamostaljen, predstavlja jedinicu misli, sažima, opetuje sve prethodne elemente i tako stvara veliku koncentraciju govorne

energije, govornog sadržaja; a sve je to iskazano isključivo versifikacijskim ustrojstvom. Druga je distorzija iskazana sintaktičkim i versifikacijskim ustrojstvom: atributi/dijelovi imenskog predikata (*Trepetljiva/nevidljiva*) izdvojeni su iz rečenice, jer joj prethode, a izdvojeni su i u zasebne kratke stihove.

Posebno su zanimljivi primjeri iz "Tifusara", jer se tamo jednaki tekst organizira u dužem i u nizu kratkih stihova.

*Brojim stope na bijelu snijegu. Smrt do smrti.
Smrt su stope moje.*

*Smrt do smrti. Smrt do smrti.
Smrt su stope moje.*

*Svaka
ide
svome
grobu.*

Svaka ide svome grobu

*ko izvori
svome
moru.*

Svaka ide svome grobu.

Tifusari 1

Jednaka se rečenica (*Svaka ide svome grobu.*) ostvaruje kao jedan stih i kao višestruka distorzija u četiri stiha. Ovakvim se ustrojem očito ostvaruju dva različita ritma, koji općenito odgovaraju dvjema osnovnim razinama pjesme: neposrednoj patnji i viziji sreće; a taj se odnos nastavlja kroz čitavu pjesmu. U prvom je dijelu "Tifusara" riječ isključivo o patnji. Tako se različiti ritmovi ostvareni jednakim riječima mogu interpretirati kao različiti ritmovi koraka u snježnoj noći; ali i kao opetovanje osnovne rečenice u svakom njezinu elementu: jer versifikacijski označena distorzija četiri puta opetuje govorno ostvarenje identične rečenice napisane kao jedan stih. Svaki distordirani element ima vrijednost rečenice, a ako je izdvojen i u zasebni kratki stih, u oblikovanje sadržaja ulazi i bjelina stranice. Bjelina stranice produžava trajanje stiha preko njegove jezične građe. I kada riječ više ne traje, govorni se ostvaraj nastavlja, on zvuči u našem uhu. Mentalni govorni ostvaraj, govor stiha ostvaren tišinom, nosi bogate sadržaje. Riječ, ili kratki stih, omeđen bjelinom stranice govori više negoli riječ omeđena drugim riječima – kontekstom. Tako i distorzije, posebno distorzije ostvarene isključivo versifikacijskim postupkom, upućuju na bogatstvo sadržaja. U navedenim stihovima iz "Tifusara" sukladno djeluju eliptične rečenice i distorzije označene kratkim stihom. Eliptična rečenica ***Smrt do smrti*** pjesnički je sinonim cjelovitih rečenica koje je okružuju: sadržaji rečenica ***Brojim stope na bijelu snijegu*** i ***Smrt su stope moje*** slijevaju se u eliptičnu rečenicu ***Smrt do smrti***. Isto se tako horizontalno razvedeni stih ***Svaka ide svome grobu*** opetuje

četiri puta u svakom od elemenata vertikalno razvedenog (distordiranog) stiha. I to su zapravo materijalno predočene slike pulsacije napetosti u "Tifusarima", to je stalno kretanje od očaja do nade. U istom, distordiranom obliku nalazi se i mogući izlaz: *more*. A *grob* i *more*, to jedinstvo suprotnosti povezuje/poistovjećuje jasna asonanca (*o-u*), te aliteracija glasa *r*, dok glasove *m* i *b* razlikuje samo odnos nazalnosti i oralnosti. Tako se može reći da se materijalno pokazuje sinonimičnost *groba* i *mora*: jednakim glasovima (anagramski), jednakim stilističkim postupkom (distorzijom) i jednakim (posljednjim) mjestom u distordiranoj strofi.

I razbijanje rečenice može se dodatno označiti ustrojstvom stiha.

Čuješ li njisku. I bubanj. I topot.

I zveket oštrica.

Čuješ li, konjicu moj?

Konjanik

Treći element razbijene rečenice (*I zveket oštrica.*) izdvojen je u zaseban stih i tako je dodatno istaknuto njegovo govorno bogatstvo, njegova funkcija sažimanja prethodnog konteksta. I metrički (u šest slogova) ovaj stih sažima prethodne dvije troslogovne distorzije (*I bubanj. I topot.*).

U sljedećem se primjeru razbijanje rečenice vezuje za versifikacijske postupke i za ponavljanja.

Ostanite bez leta zaboravljene.

Ostanite mirne, vi uznemirene.

Ostanite, ptice prestrašene.

Na granama

sna.

Nad vodama

sna.

U mome plaču.

Strah i ptice

Tri adverbne oznake mjesta na kraju pjesme čine tri zasebne rečenice. Prve su dvije materijalno (glasovno i metrički) čvrsto povezane: u jednakim metričkim oblicima (4+1 slog) uz ponavljanje riječi (*sna*) ponavljaju se i glasovi (*na, ana*). U ove dvije adverbne oznake, u ove dvije distorzije, *san* je višestruko istaknut: ponavljanjem, opkoračenjem i izdvajanjem u zaseban stih; zapravo se može reći da je *san* versifikacijski označena distorzija u distorziji. Ovo isticanje *sna* samo potvrđuje njegovu vrijednost, njegovu smisaonost u pjesništvu Jure Kaštelana. Završna distorzija (*U mome plaču*), izdvojena u zaseban stih, jednakim metričkim oblikom (peteroslogom) sažima prethodne dvije distorzije, a preko njih i cjelokupan kontekst. Tročlana distorzija na kraju pjesme uspostavlja ravnotežu s tročlanim ponavljanjem (anafore: *Ostanite*) na početku ovog primjera.

Kratki stih u opoziciji s dugim stihom jedan je od versifikacijskih postupaka isticanja, osamostaljivanja, govornog obogaćivanja dijelova pjesme. Kratki stih ne mora nužno biti vezan za neki drugi postupak

govornog ili versifikacijskog isticanja, on može djelovati i sam. U primjerima koji slijede kratki se stih zapravo poistovjećuje s distorzijom: dio sintaktičke cjeline izdvaja se u zaseban stih i tako se istiche.

*o veliko začudeno dijete među ribama i vodama
 među zvijezdama među spiljama i travama
 među potocima stablima mostovima mlinovima
 i gorama
 među vukovima vukovima vukovima
 među vučjacima koji razdiru
 (...)
 Ivane Gorane
 rano –
 ko narod silna, ko sunce visoka.*

Uspomeni Ivana Gorana Kovačića

*O vjetrovi, vjetrovi, vjetrovi,
 samo vjetrovi znaju toplinu tvojih obraza,
 dah
 i disanje trava u vrtićama.*

San u kamenu

*i ludo ne zna se ono vratiti više
 i za mnom luta svuda, pjeni se, šuti
 i šumi:*

Začarano more

*Slovo sna koje se svijetli
 i samo sebe obasjava
 i ugasi se u zvijezdama
 u zlatnom suncu
 i u smrti
 i sja za sebe svojim sjajem
 i rasprsnje se obasjanjem
 u sjajnosti i svome mraku
 u svjetlosnu sunčanu raku.*

Krijesnica

U svim navedenim primjerima jake glasovne veze potvrđuju odražavanje dužih stihova u kratkim. Tako su u pjesmi "Uspomeni Ivana Gorana Kovačića" kratki stihovi međusobno povezani homofonskim postupkom: jasna je (etimološka) veza između *gorama* i *Gorane*; *rana* se, uz alternaciju nazalnih konsonanata (n/m), anagramski nalazi u obje riječi. A *rano* odražava se u cijelosti anagramski u *narod* i tako glasovno/materijalno potvrđuje odražavanje/sažimanje dužeg stiha u kratkome; i dalje: *gorama*, *Gorane* i *rano* materijalno, (s)tvarno povezuju i dva pjesnička djela: Kaštelanovo i Goranovo. U pjesmi "San u kamenu" *dah*, u distorziji označenoj isključivo kratkim stihom, tvori etimološku figuru s *disanjem* u dužem stihu. U "Začaranom moru" *šumi*, kao završni element nizanja predikata mora, glasovno se povezuje/poistovjećuje sa svojom suprotnošću – *šuti*, i dalje s cijelim dužim stihom koji tu

suprotnost sadrži. Dva kraća stiha u sredini pjesme "Krijesnica" ističu ključnu opoziciju, ključno jedinstvo suprotnosti cijele pjesme: *sunce – smrt, sjajnost – mrak, sunčana raka*.

6.

Distorzija može oblikovati cijelu pjesmu.

*Jesi li postao trava ili oblak koji nestaje.
Svejedno.*

*I na klisurama orlovi te prate
i u vodama i među zvijezdama.*

*Ne mogu se rastaviti oči,
izvori koji istom moru gledaju.
Nema rastanka.*

Nema smrti.

Ako osluškujem vjetar *čujem tvoj glas.*

Ako u smrt gledam *čujem tvoju pjesmu.*

Rastanak

U prvoj je strofi jasna, sintaktički oblikovana distorzija: *Svejedno* je izdvojeno u zasebnu rečenicu i zaseban stih i tako je dvostruko istaknuto: sintaktičkim i versifikacijskim postupkom. I druga strofa sadrži distorziju: adverbna oznaka mjesta i prethodi i slijedi skupinu subjekt-objekt-predikat; prva je adverbna oznaka (*I na klisurama*) istaknuta, jer je u inverziji, na prvom mjestu u rečenici; druga je adverbne oznaka (*i u vodama i među zvijezdama*) također istaknuta, jer je riječ o sintaktički i versifikacijski označenoj distorziji, upravo kao u drugom stihu prve strofe. U trećoj strofi apozicija (*izvori koji istom moru gledaju*) izdvaja se u zaseban stih i tako postaje ekvivalent dvjema prethodnim distorzijama. Pjesma završava dvjema distorzijama koje su oblikovane isključivo versifikacijski: sintaktička se cjelina dijeli na dva dijela, na dva stiha, a specifičan se odnos prema drugom dijelu očituje u uvučenom pisanju tih stihova. U posljednja četiri stiha distorzije su dijelovi gramatičkih paralelizama, koji su djelimice i ponavljanja (*Ako... čujem tvoj/tvoju*).

Na sličan način možemo promatrati i pjesmu "Mrtvac u kući".

*Mrtvi ne dolaze iz groblja. Oni su u kućama.
U ogledalima. Ogledaju se u vodi. Njemi.
Čitaju, listaju, nose naša odijela. Nevidljivi
uvijek. Nesiti. Uvijek trudni. Nesani. Uvijek
slijepi. Prašnjavi. Zalutali. Sustali. Na prolazu
uvijek. Plaćni. Nečujni. Krađu naš kruh.
Selaće nas. Uhode. I šute, šute, šute
pritajeni. Izvan nas. Nikad u nama.
Posvudašnji. Neživi –
oni žive. Mi živi na prolazu smo.
U gostima smrti.*

Mrtvac u kući

Kratke se rečenice prelijevaju, preklapaju, sadrže jedna drugu: one su i samostalne i jasni dijelovi većih cjelina. Distorzije se ostvaruju i versifikacijskim sredstvima – opkoračenjima (*Nevidljivi/uvijek; Uvijek/slijepi; Na prolazu/uvijek*); i ključna opozicija pjesme (*Neživi -oni žive*) istaknuta je razdvajanjem u dva stiha. Zanimljivo je preklapanje distorzije i opkoračenja u primjeru: ***I šute, šute/pritajeni***; govornoj energiji tročlanog ponavljanja odgovara sinonimski oblik (*pritajeni*) prebačen u sljedeći stih.

U ovim se brojnim distorzijama/eliptičnim rečenicama nalaze i zrcalne strukture. Jedna je od zrcalnih struktura vezana za prilog ***uvijek***: on se u pjesmi javlja četiri puta (*Nevidljivi/uvijek; Uvijek trudni; Uvijek/slijepi; Na prolazu/uvijek*); u ovom se nizu prilog ***uvijek*** u prvoj i četvrtoj rečenici javlja na drugom mjestu, a u drugoj i trećoj na prvom, pa se tako može govoriti o zrcalnoj strukturi koja se otkriva preko distorzija i ponavljanja. Ova nas zrcalna struktura dovodi do druge zrcalne strukture na kraju pjesme. Naime, ponavljanje priloga ***uvijek*** nužno se vezuje za prilog ***nikad***, i dalje uz dva pridjeva u distorziji (*Posvudašnji Neživi*). A prema ovim nas pridjevima, osamostaljenim u eliptičnim rečenicama, vodi isto takav pridjev istaknut opkoračenjem nakon tročlanog ponavljanja (*pritajeni*). Tim se slijedom otkriva i završna zrcalna struktura, ključna sinteza pjesme u posljednja tri stiha: ***Neživi/žive/živi/smrti***. A u ovoj je zrcalnoj strukturi ključ, veza suprotnosti: ***uvijek/nikad, posvudašnji (oni)/na prolazu (mi)***. I tako se dolazi u samo središte pjesme, na distorziju u opkoračenju: ***Na prolazu/uvijek***. Ova je distorzija zadnji element ponavljanja i zadnji element zrcalne strukture. Nekoliko se elemenata pjesničkog ustrojstva preklapa sa stilističkim postupkom distorzije; i tako se višestruko poistovjećuju mrtvi i živi, koji su, i jedni i drugi, ***na prolazu***.

7.

Distorzija je postupak govornog isticanja dijelova iskaza. Ističu se dijelovi koji su odvojeni od svoje logičke, sintaktičke cjeline. U Kaštelanovu pjesništvu distorzija se potvrđuje i kao jasni pjesnički postupak. Ona je svojim govornim ostvarajem jednaka opkoračenju, dakle postupku koji proizlazi iz zajedničkog djelovanja sintaktičkog i versifikacijskog ustroja. Distorziju kao pjesnički postupak potvrđuje i njezino često preklapanje s izrazitim pjesničkim postupcima poput glasovnih podudaranja (aliteracije, asonance, pjesnički homofoni) ili plošnih podudaranja (zrcalne strukture). I konačno: sintaktički oblikovana distorzija često se izdvaja u zasebni kratki stih; a kratki stih i sam ističe dio koji se u njemu nalazi, pa se distorzija može ostvariti i isključivo versifikacijskim ustrojem. Posebnu potvrdu distorzije kao pjesničkog postupka nalazimo u pjesmama koje su u cijelosti pisane u distorzijama. Prividno rascjepkani izraz tada jasno pokazuje osnovnu funkciju distorzije: stvaranje mjesta jake napetosti, velike informativnosti, a istodobno i povezivanje elemenata u čvrstu, zatvorenu cjelinu – ostvaruje istinsku subordinaciju svih elemenata iskaza: a to znači i oblikovanje bogatog, simultanog pjesničkog znaka, u kojemu svaki element sadrži i sve ostale.

Branko Vuletić
Faculty of Philosophy, Zagreb

DISTORTION IN JURE KAŠTELAN'S POETRY

SUMMARY

Distortion is a speech procedure emphasizing different parts of an utterance separated by pauses from their syntactical, logical units. In J. Kaštelan's poetry distortion is also confirmed as a clear poetical procedure. In its speech performance it is similar to the enjambment, a procedure resulting out of a confrontation of the syntactical and the versification organization. Frequently, in J. Kaštelan's distortions some other typical poetical procedures are found, such as alliterations, assonances, poetical homophones or mirror structures.

Key words: *Kaštelan, Jure; poetry, stylistics, distortion*
